

Näringsutskottets betänkande

1986/87:31

om tjänstesektorn

NU
1986/87:31

Ärendet

I detta betänkande behandlas — helt eller delvis — två motioner från allmänna motionstiden år 1986 och tre motioner från allmänna motionstiden år 1987 angående tjänstesektorn.

Betänkandet avlämnas samtidigt med utskottets betänkande om näringspolitik (NU 1986/87:30). I detta behandlas proposition 1986/87:74 om näringspolitik inför 1990-talet, vari även vissa frågor om tjänstesektorn berörs.

Sammanfattning

Tre motioner (fp) med krav på att gynnsammare förutsättningar skall skapas för tjänstesektorn avstyrks av utskottet. Någon särskild politik för denna sektor är inte motiverad, anser utskottet; tjänsteföretagens villkor får prövas utifrån den generella näringspolitiken. Motionerna får stöd i en reservation (m, fp, c). Där hävdas att gällande monopol och konkurrensbegränsningar inom den offentliga sektorn hämmar tillväxten av tjänstenäringsarna och att tjänsteföretagen i flera avseenden missgynnas i förhållande till de varuproducerande företagen.

Utskottet avvisar vidare en motion (fp) där det begärs ett riksdagsuttalande om vikten av en livskraftig detaljhandel. Politiken på distributionsområdet bör, sägs det i en reservation (m, fp, c), bygga på fri konkurrens, fri etablering och fri prisbildning. Förslag (c) om utredningar angående tjänsteföretagens villkor resp. tjänsteexporten får inte stöd i utskottet.

Motionerna

Yrkanden

De motioner som behandlas här är följande:

1985/86:N281 av Anne Wibble (fp) och Christer Eirefelt (fp), vari hemställs att riksdagen godkänner de allmänna riktlinjer för ett program för tjänstesektorn som redovisas i motionen.

1985/86:N302 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (7) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vikten av att näringspolitiken också inriktas på att skapa gynnsamma förutsättningar för tjänstesektorn.

NU 1986/87:31

1986/87:N330 av Christer Eirefelt m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (13) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen sägs om vikten av en livskraftig detaljhandel.

1986/87:N343 av Bengt Westerberg m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (4) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om vikten av att näringspolitiken också inriktas på att skapa gynnsamma förutsättningar för tjänstesektorn.

1986/87:N357 av Anna Wohlin-Andersson (c) och Marianne Andersson (c), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen begär att en utredning tillsätts för att snabbt se över de problem tjänsteföretagen har av generell näringspolitisk karaktär,
2. av regeringen begär att en statlig utredning tillsätts med uppgift att se över de särskilda problem[en] vid export av tjänster i syfte att höja Sveriges tjänsteexport.

Motivering

Tjänstesektorn har kommit att svara för en allt större del av produktionen och sysselsättningen inom landet. Eftersom varusektorns betydelse kan förväntas minska även i framtiden behövs, anförts i motion 1985/86:N281 (fp), en expansion av den privata tjänstesektorn för att en hög sysselsättning skall kunna uppnås. En ökad offentlig sektor är från samhällsekonomisk synpunkt inte önskvärd. För att de privata tjänstenäringsarna skall stimuleras krävs, hävdar motionärerna, en omläggning av politiken på många områden. I motionen redovisas ett handlingsprogram som syftar till att skapa en vitalare tjänstesektor. Programmet har i huvudsak följande innehåll:

- De regler inom t. ex. regional-, arbetsmarknads-, närings- och skattepolitiken som missgynnar tjänsteföretag måste avskaffas. De nuvarande närings- och regionalpolitiska insatserna är, anser motionärerna, främst inriktade på att stödja industriproduktionen. Bestämmelserna om allmän investeringsfond [lag 1979:609] och reglerna för vissa regionalpolitiska stöd är exempel på detta. I motionen påpekas också att vissa typer av bidrag till arbetsmarknadsutbildning ges enbart till tillverkande företag. Vidare gynnar skattesystemet företag som kan göra avskrivningar på maskiner och nedskrivningar av varulager. Tjänsteproducerande företag som är baserade på immateriellt kapital och som inte har någon fysisk lagerproduktion har andra ekonomiska förutsättningar än varuproducerande företag.
- De offentliga organen måste mer konsekvent använda sig av ett upphandlingsförfarande. Valet mellan egen regi och entreprenad bör göras på ett lika objektivt sätt som då det gäller att välja mellan olika entreprenörer, heter det i motionen. Det är därför betydelsefullt att upphand-

lingsfunktionen organisatoriskt är åtskild från den producerande funktionen. Det är inte heller acceptabelt, menar motionärerna, att en myndighet har övervakande funktioner på en marknad där man själv är med och konkurrerar. Konkurrensneutraliteten förutsätter också att en monopolskyddad verksamhet hos en myndighet — t. ex. postverket, televerket eller statens järnvägar — hålls helt åtskild från dess konkurrensutsatta verksamhet så att monopolställningen inte kan utnyttjas för att underlätta myndighetens position på konkurrensmarknaden.

- Lagstiftning, skatteregler o. d. som hindrar konkurrensen eller inskränker t. ex. kommunernas möjlighet att besluta om entreprenad måste avskaffas. En rimlig utgångspunkt är, sägs det i motionen, att människor kan göra värdefulla insatser oavsett om dessa sker i privat eller offentlig regi. Enligt motionärerna är det fullt möjligt att finansiera en verksamhet kollektivt även om tjänsterna produceras av privata företag. En sådan produktion skulle inte heller utesluta insyn och kontroll från den offentliga sektorns sida.
- De regleringar som hämmar konkurrensen för vissa typer av privat tjänsteproduktion måste ses över i syfte att skapa ökade konkurrensförutsättningar. Sådana regleringar återfinns inom bl. a. transport-, bank- och försäkringsområdena. Även detaljhandeln är utsatt för olika konkurrensbegränsningar.
- Marginalskatterna måste sänkas för att stärka tjänstesektorn. Utjämnningen av bruttointkomsterna och det höga skattetrycket har medfört en kraftig minskning av hushållens konsumtion av tjänster från den privata sektorn, menar motionärerna.
- Den offentliga statistiken måste förbättras vad gäller tjänstenäringarna. I motionen redovisas brister i statistiken om tjänsteproduktionen angående bl. a. investeringar och produktivitet.

Krav på att gynnsammare förutsättningar skall skapas för tjänstesektorn har i partimotioner om näringspolitiken framställts av folkpartiet såväl förra året (1985/86:N302) som i år (1986/87:N343). Det är angeläget att näringspolitiken inte är inriktad enbart på industrifrågor utan också syftar till att stödja tjänsteföretagen, anför motionärerna. De påpekar att exportandelen av den privata tjänsteproduktionen uppgår till endast ca 10 %. I årets partimotion sägs också att ökningstakten för tjänsteexporten har avtagit under senare år. Till viss del beror detta, hävdas det, på att tjänstesektorn diskrimineras av gällande regler inom bl. a. skatte- och regionalpolitiken. Den kanske främsta anledningen till tjänsteexportens dåliga utveckling är dock de regleringar och det offentliga tjänstemonopol som effektivt har avskärmat stora delar av tjänstesektorn från konkurrens, menar motionärerna. De finner det uppenbart att det inom den offentliga sektorn saknas incitament för exportsatsningar.

Sverige borde ha goda förutsättningar för att öka sin export av kvalificerade tjänster, anför i motion 1986/87:N357 (c). Det krävs emellertid att klara regler ges för verksamheten och att lagar och bestämmelser som berör den svenska tjänsteproduktionen i resp. utanför landet harmoniseras, säger motionärerna. De yrkar att en statlig utredning skall tillsättas med uppgift

att se över problemen vid tjänsteexporten. I motionen begärs också att frågor av mer allmän betydelse för tjänsteföretagen skall bli föremål för en undersökning. Motionärerna åberopar att statens industriverk i en utredning om de regionala utvecklingsmöjligheterna för den privata tjänstesektorn (SIND PM 1986:8) har aktualiserat vissa problem för tjänstenäringsarna av generell näringspolitisk karaktär. Till dessa hör främst vissa skatte- och redovisningsfrågor. En redogörelse för verkets rapport lämnas i det följande (s. 9 f.).

Även i motion 1986/87:N330 (fp) begärs att näringspolitiken skall inriktas inte bara på de tillverkande företagen utan också på tjänsteföretagen. I motionen framförs vissa synpunkter på detaljhandeln. Denna är den viktiga länken mellan producent och konsument, och handeln har stor betydelse för boende, trafik och kommunikationer, turism m. m. Företagen skall, krävs det i motionen, kunna etablera sig i fri konkurrens. Den fria konkurrensen ger i kombination med fri prisbildning goda förutsättningar för en sund marknadsekonomi. Det är viktigt med mångfald och variation i utbudet, menar motionärerna. Krav bör också ställas på en regionalt tillfredsställande detaljhandelsservice. I motionen erinras om att handeln fyller en social funktion. Denna funktion är, heter det, inte en primär uppgift för detaljhandeln men bör av samhället tillmätas ett värde.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Tjänstesektorns utveckling

Totalt

Ett utmärkande inslag i den svenska ekonomins utveckling sedan början av 1960-talet är tjänstesektorns kraftigt ökade betydelse från sysselsättnings-synpunkt. Denna process är inte unik för Sverige utan återfinns i flertalet industriländer.

Till denna sektor räknas traditionellt de verksamheter som inte tillhör jord- och skogsbruk, industriproduktion inkl. gruvdrift, energiproduktion och byggnadsverksamhet. Sektorn omfattar sålunda ett stort antal branscher med skilda inriktningar och utvecklingsdrag. Den följande beskrivningen av tjänstesektorn är baserad på nämnda avgränsning.

Under år 1986 var knappt 4,3 miljoner personer sysselsatta på den svenska arbetsmarknaden. Av dessa var ungefär två tredjedelar eller ca 2,8 miljoner verksamma med tjänsteproduktion. Utvecklingen av sysselsättningen i olika näringsgrenar under den senaste tioårsperioden framgår av tabell 1. Tjänstesektorn omfattar näringsgrenarna 6—9 enligt svensk näringsgrensindelning (SNI).

Tabell 1. Antal sysselsatta personer fördelade på olika verksamheter åren 1976, 1985 och 1986

NU 1986/87:31

Verksamhet	1976		1985		1986	
	antal tusen	andel %	antal tusen	andel %	antal tusen	andel %
Jord- och skogsbruk, m. m.	232	5,8	189	4,4	179	4,2
Tillverkningsindustri, gruv- och energiproduktion m. m.	1 143	28,5	1 019	24,0	1 030	24,2
Byggnadsindustri	290	7,2	257	6,1	257	6,0
Tjänsteproduktion	2 344	58,5	2 777	65,5	2 799	65,6
Summa	4 009	100,0	4 242	100,0	4 265	100,0

Källa: Statistiska centralbyråns (SCB:s) arbetskraftsundersökningar, råtabeller.

Från år 1976 till år 1986 har tjänstenäringarnas andel av den totala sysselsättningen ökat från 58,5 % till 65,6 %. Under samma tidsperiod har såväl antalet som andelen sysselsatta i alla varuproducerande näringsgrenar på här redovisad nivå minskat. Antalet verksamma i tjänstesektorn har under den studerade perioden ökat med i genomsnitt ca 45 000 per år medan den varuproducerande sektorn uppvisar en minskning av sysselsättningen med i genomsnitt ca 20 000 per år. Under år 1986 var ökningen av antalet verksamma i tjänstenäringarna ungefär densamma som landets totala sysselsättningsökning eller ca 22 000 personer.

Den noterade ökningen från år 1976 till år 1986 av antalet verksamma personer med tjänsteproduktion är till största delen — drygt 70 % — hänförlig till en ökad sysselsättning i den kommunala sektorn (se tabell 2). Motsvarande andelar för den statliga och den privata sektorn är 4 % resp. 24 %. Antalet kommunalt anställda med tjänsteproduktion har ökat successivt under perioden och uppgick under år 1986 till knappt 1,2 miljoner. Motsvarande antal med statlig anställning minskade från år 1980 till år 1984 med ca 13 000 personer. Därefter har antalet ökat något. Under år 1986 var totalt ca 370 000 statligt anställda sysselsatta med tjänsteproduktion, vilket var ca 4 000 personer fler än under år 1984. Av totala antalet verksamma personer i tjänstesektorn år 1986 var ca 55 % offentligt anställda och ca 45 % privatanställda. Ökningen av den totala sysselsättningen i tjänstesektorn under år 1986 — ca 22 000 personer — hänför sig i allt väsentligt till den privata sektorn. Som framgår av tabell 2 ökade antalet privatanställda personer i tjänstenäringarna från år 1985 till år 1986 med ca 21 000 personer. Under år 1985 stod de privata tjänstenäringarna för knappt 30 % av sysselsättningsökningen i tjänstesektorn.

Tabell 2. Antal sysselsatta personer med tjänsteproduktion fördelade på offentlig och privat anställning åren 1976, 1985 och 1986 (Företagare har i tabellen redovisats som privatanställda)

NU 1986/87:31

Anställning	1976		1985		1986	
	Antal tusen	Andel %	Antal tusen	Andel %	Antal tusen	Andel %
Statlig	352	15,0	369	13,3	370	13,2
Kommunal	841	35,9	1 167	42,0	1 167	41,7
Summa offentlig	1 193	50,9	1 536	55,3	1 537	54,9
Privat	1 151	49,1	1 241	44,7	1 262	45,1
Totalt	2 344	100,0	2 777	100,0	2 799	100,0

Källa: SCB:s arbetskraftsundersökningar, råtabeller.

Uppdelat på delbranscher

Som tidigare nämnts består tjänstesektorn av ett stort antal branscher med olika inriktningar och skilda verksamheter. Vissa tjänstenärningar vänder sig framför allt mot hushållssektorn medan andra är huvudsakligen företags- och myndighetsinriktade. I tabell 3 redovisas sysselsättningen i tjänstesektorn uppdelad på olika delbranscher.

Tabell 3. Antal sysselsatta personer med tjänsteproduktion fördelade på olika delbranscher åren 1976 och 1986

Delbransch	Antal sysselsatta		Förändring	
	1976 tusen	1986 tusen	1976—1986 tusen	%
Partihandel	192,3	203,1	10,8	5,6
Detaljhandel	327,9	305,1	—22,8	— 7,0
Restaurang- och hotellrörelse	58,9	86,1	27,2	46,2
Samfärdsl	188,4	197,2	8,8	4,7
Post- och televerk	85,0	104,7	19,7	23,2
Bank- och försäkringsverksamhet m. m.	89,6	110,7	21,1	23,5
Fastighetsförvaltning m. m.	41,4	61,2	19,8	47,8
Konsultverksamhet m. m.	103,6	156,2	52,6	50,8
Offentlig förvaltning m. m.	196,8	203,8	7,0	3,6
Renhållning m. m.	28,5	32,3	3,8	13,3
Undervisning, sjukvård m. m.	877,9	1 180,8	302,9	34,5
Rekreation	56,0	84,4	28,4	50,7
Personlig service m. m.	97,4	73,1	—24,3	—24,9
Övrigt	0,5	0,7	0,2	40,0
Totalt	2 344,2	2 799,4	455,2	19,4

Källa: SCB:s arbetskraftsundersökningar, råtabeller.

Som framgår av tabellen uppvisar tjänstenärningarna ingen enhetlig utveckling under den studerade tioårsperioden. Vissa delbranscher redovisar en

procentuellt sett relativt kraftig sysselsättningsökning. Detta gäller bl. a. beträffande tjänsteproduktionen i kommunal regi. Antalet personer som är verksamma med undervisning och sjukvård (inkl. socialvård) har ökat med i genomsnitt ca 30 000 per år under perioden 1976—1986. Även vissa huvudsakligen producentinriktade tjänster som fastighetsförvaltning och konsultverksamhet har noterat en kraftig ökning av sysselsättningen. Detta gäller också för restaurang- och hotellsektorn. Utpräglade distributions-tjänster som parti- och detaljhandel samt transport- och kommunikations-tjänster (sambärfärd) har haft en ungefär oförändrad sysselsättning. Även sektorn offentlig förvaltning (inkl. försvars-, polis- och brandväsendena) uppvisar en obetydlig skillnad i sysselsättning mellan åren 1976 och 1986. Antalet sysselsatta med personliga servicetjänster — t. ex. reparationer, tvättning och hemhjälp — har minskat med ca 25 % under den aktuella tidsperioden. Många av dessa tjänster utförs i ökad utsträckning av hushållen själva. Vissa tjänster tillgodoses också på den s. k. svarta marknaden.

De tjänstenäringsgrupper som har haft den kraftigaste sysselsättningsökningen i absoluta tal under år 1986 är konsultverksamhet (inkl. maskinuthyrning), bank- och försäkringsverksamhet samt restaurang- och hotellrörelse. Från år 1985 till år 1986 ökade antalet sysselsatta i dessa delbranscher med totalt ca 17 000 personer. Antalet personer som är verksamma med konsultverksamhet och maskinuthyrning ökade med ca 8 000.

I konsultbranschen ingår företag med bl. a. juridisk verksamhet (t. ex. advokatbyråer), kameral verksamhet, datakonsultverksamhet, teknisk konsultverksamhet (arkitekter, byggkonsulter m. fl.), annons- och reklamverksamhet, kontorsservice och bevakningsverksamhet. Statistiska centralbyrån (SCB) redovisade i mars 1987 en undersökning av denna bransch i rapporten Tjänstenäringsstatistik 1985 — Konsultbranschen och maskinuthyrningsbranschen. Enligt SCB var den totala försäljningen i konsultbranschen år 1985 nära 49 miljarder kronor, varav företagen med ADB-verksamhet resp. annons- och reklamföretagen svarade vardera för drygt 10 miljarder kronor. Konsultbranschen omfattade detta år totalt knappt 22 000 företag, varav ungefär 12 000 företag inte hade någon anställd och drygt 8 000 företag hade mellan en och tio anställda. Av företagens sammanlagda försäljning gick ungefär en tredjedel till vardera den privata tjänstesektorn och tillverkningsindustrin, medan försäljningsandelen till stat och kommuner var 14 %. Exportförsäljningen utgjorde 7 % av konsultbranschens sammanlagda försäljning år 1985.

Regional fördelning

Sysselsättningen inom tjänstesektorn uppvisar delvis en koncentration till Stockholmsområdet (se tabell 4). År 1986 var 24 % av samtliga verksamma personer med tjänsteproduktion bosatta i Stockholms län. Länets andel av landets totala sysselsättning var samma år 20 %. Av antalet sysselsatta personer i tjänstesektorn med annan verksamhet än offentlig tjänsteproduktion hade 27 % sin hemvist i detta län. Koncentrationen till Stockholmsområdet är starkast för de producentinriktade tjänsterna. Ungefär 35 % av antalet personer som år 1986 arbetade med bank-, försäkrings- eller upp-

Tabell 4. Antal sysselsatta personer med tjänsteproduktion år 1986 fördelade efter bostadsort

Region	Samtliga sysselsatta	Sysselsatta med tjänste- produktion	Sysselsatta med tjänste- produktion exkl. offentliga tjänster ³
	%	%	%
Skogslänen ¹	20	20	18
Storstadslänen ²	38	42	46
varav Sthlms län	20	24	27
Övriga län	42	38	36
Totalt	100	100	100

Källa: SCB:s arbetskraftsundersökningar, råtabeller.

¹ Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län.

² Stockholms, Malmöhus samt Göteborgs och Bohus län.

³ Offentlig förvaltning, försvars-, polis- och brandväsendena, undervisning, forskning, hälso- och sjukvård och socialvård.

Stockholmsregionens andel av sysselsättningen inom tjänstesektorn har inte förändrats i någon större utsträckning från år 1976 till år 1986. Sålunda var även år 1976 ungefär var fjärde person som var verksam med tjänsteproduktion bosatt i Stockholms län. En ökning av antalet sysselsatta personer med offentliga resp. producentinriktade tjänster från år 1976 till år 1986 har noterats i alla län. Sysselsättningsökningen i absoluta tal är dock störst i Stockholms län.

Det bör observeras att de redovisade uppgifterna baseras på en klassificering efter bostadsort och inte efter vederbörande persons sysselsättningsort. En uppdelning efter sistnämnda indelningsgrund kan — beroende på hur omfattande pendling som förekommer över länsgränserna — ge en något annorlunda bild av den regionala fördelningen av sysselsättningen.

Internationell jämförelse

Som tidigare nämnts har tjänstesektorn ökat sin andel av sysselsättningen under senare år i alla viktigare industriländer (se tabell 5). Utvecklingen från år 1976 till år 1984 — uppgifter för senare år finns inte tillgängliga för alla länder — är nära nog identisk i Sverige, Danmark, Norge och Storbritannien. År 1984 var ca 65 % av arbetsstyrkan i dessa länder sysselsatt med tjänsteproduktion. Bland de studerade länderna var tjänstesektorns sysselsättningsandel år 1984 högst i USA (ca 68 %) och lägst i Västtyskland (ca 53 %). De redovisade uppgifterna för andra länder än Sverige baseras på information från OECD.

Tabell 5. Tjänstesektorns andel av sysselsättningen i vissa länder åren 1976 och 1984 NU 1986/87:31

Land	1976 %	1984 %
Sverige	58,5	65,1
Danmark	58,0	66,2
Finland	49,0	55,1
Norge	57,4	64,6
Västtyskland	48,4	53,1
Frankrike	52,2	59,1
Storbritannien	57,5	64,5
USA	65,3	68,2
Japan	51,9	56,1

Källor: SCB:s arbetskraftsundersökningar, råtabeller och Labour Force Statistics 1964—1984, OECD 1986.

Sysselsättningsutvecklingen i de olika tjänstenäringarna följer samma mönster i flertalet av de observerade länderna. Varuhandel inkl. restaurang- och hotellrörelse resp. samfärdsel uppvisar i stort sett oförändrade sysselsättningsandelar från år 1976 till år 1984. Den delbransch som i statistiken omfattar offentlig förvaltning samt sociala och övriga personliga tjänster har genomgående ökat sin andel av sysselsättningen. Ökningen är störst i Sverige, Norge och Danmark och lägst i USA och Japan. Sverige redovisade år 1984 den högsta andelen sysselsatta i denna delbransch bland de studerade länderna. Även den huvudsakligen företagsinriktade sektor som omfattar bank-, försäkrings- och uppdragsverksamhet m. m. har utan undantag bland länderna noterat en ökad andel av den totala sysselsättningen, om än inte i samma utsträckning som för nyssnämnda delbransch. De redovisade uppgifterna från OECD medger ingen ytterligare uppdelning på enskilda tjänstenäringar.

Statens industriverks studie av den privata tjänstesektorn

Statens industriverk (SIND) har på regeringens uppdrag studerat den privata tjänstesektorn med syfte dels att undersöka sektorns struktur och utvecklingsdrag, dels att finna medel och metoder som bidrar till en tillväxt av tjänstenäringarna i de regionalt avgränsade stödområdena. Regeringsuppdraget har sin utgångspunkt i att riksdagen i samband med behandlingen av regionalpolitiska frågor våren 1984 uttalade önskemål om en sådan studie (prop. 1983/84:100 bil. 14, prop. 1983/84:157, AU 1983/84:23, rskr. 1983/84:352). Det konstaterades härvid att sysselsättningstillväxten under 1980-talet kunde förväntas ske inom främst den privata tjänstesektorn. Med hänsyn till att denna sektor uppvisade en koncentration till storstadsområdena och till att en expansion av tjänstenäringarna på befintliga lokaliseringssorter medförde risk för en försämrad regional balans ansåg riksdagen det vara angeläget att metoder som kunde påverka tjänstesektorns lokalisering utvecklades. Riksdagen påtalade också bristen på kunskaper om sektorns villkor och lokaliseringsförutsättningar.

SIND redovisade i november 1985 i en lägesrapport den privata tjänstesektorns struktur och utvecklingsdrag (SIND PM 1985:5). I rapporten konstateras sammanfattningsvis att tillväxten av de privata tjänstenäringarna under senare år i huvudsak har skett för tjänster som är riktade till företags- och myndighetssektorn. Dessa tjänster är i stor utsträckning lokaliserade till Stockholmsregionen. Inom vissa tjänster — t. ex. finansiella tjänster, försäkringsverksamhet, ADB-verksamhet, annons- och reklamtjänster och maskinuthyrning — är mellan 50 och 90 % av arbetskraften stationerad i Stockholmsregionen. Den privata tjänstesektorn är enligt SIND starkt småföretagsinriktad. År 1983 uppgick antalet årsanställda till i genomsnitt 8. Motsvarande antal för industrin var samma år 19.

I rapporten erinrar SIND om att framväxten av tjänstesektorn i hög grad är ett resultat av den allmänna strukturomvandlingen i samhället. Övergången från jordbruks- till industrisamhället har resulterat i en kraftig sysselsättningstillväxt i storstadsregioner och andra större regioner. Urbaniseringen har skapat ett ökat behov av institutionella former för omsorgen om den enskilde. Denna omsorg, som tidigare i viss utsträckning utfördes inom hushållen, har i stor utsträckning kommit att ske inom den offentliga sektorns ram. Den förändrade bebyggelsestrukturen har också drivit fram andra former av service till enskilda och företag. Samtidigt har en stor del av varuproduktionen rationaliserats så att den kan klaras av med en betydligt mindre insats av arbetskraft än tidigare. Parallellt med detta har en tillväxt av den kunskapsintensiva industriproduktionen skett, vilket har skapat ett ökat behov av olika tjänster. Tjänstenäringarna har också stimulerats av att företagen i ökad utsträckning erbjuder vissa tjänster i anslutning till de varor som säljs. Det kan gälla service- och underhållsåtaganden vid försäljning av t. ex. bilar och avancerade maskiner eller olika utbildningsinsatser vid försäljning av datorer.

SIND framhåller att en ytterligare förklaring till den registrerade ökningen av antalet verksamma inom tjänstenäringarna är en ökad divisionsalisering av företagens produktionsenheter. I SCB:s sysselsättningsstatistik klassificeras en person från sysselsättningssynpunkt efter företagets/myndighetens huvudsakliga verksamhet vid det arbetsställe där personen är verksam. Om ett industriföretag överför en viss tjänsteproduktion — t. ex. ADB-verksamheten — till ett självständigt bolag registreras det som en ökad sysselsättning inom tjänstesektorn.

I september 1986 överlämnade SIND till regeringen vissa förslag till åtgärder för att främja tillväxten av tjänstenäringarna i stödområdena. Förslagen framförs i en rapport om de regionalpolitiska utvecklingsmöjligheterna för den privata tjänstesektorn (SIND PM 1986:8). I den har verket även påtalat vissa problem för sektorn av mer generell näringspolitisk karaktär.

Enligt SIND kan den privata tjänstesektorn beräknas få en ökning av antalet förvärvsarbetande med ca 150 000 personer fram till år 1995. För att en expansion av tjänstenäringarna i stödområdena skall underlättas har SIND föreslagit bl. a. följande åtgärder:

- Företag som bedriver uppdragsverksamhet och som är stationerade i stödområdena bör ges möjlighet att öka avsättningen av vinstmedel till

resultatutjämningsfonder. Enligt nuvarande regler får ett företag avsätta medel till en sådan fond upp till en nivå som motsvarar 20 % av lönekostnaden under året. Enligt SIND bör den maximala nivån höjas till 50 % för de angivna företagen.

- De regionalpolitiska stöden, vilka för närvarande är inriktade på att främja investeringar i byggnader och maskiner, bör utgå även för immateriella investeringar.
- Regionalpolitiskt stöd bör kunna lämnas för att finansiera byggande av kontorslokaler för uthyrning. För närvarande utgår stöd endast för industrilokaler.
- För att stimulera rekryteringen av kvalificerad personal till stödområdena föreslås att den arbetsgivare, som inrättar en tjänst som är direkt avsedd för en medföljande till personen i fråga, skall få statligt bidrag motsvarande högst hälften av lönekostnaden. Stödet skall enligt förslaget kunna utgå under högst fyra år.

Under utredningsarbetet har SIND även uppmärksammat vissa problem för tjänstesektorn som inte är av regionalpolitisk karaktär utan som har en mer generell prägel. Till dessa hör bl. a. vissa redovisningsfrågor. SIND erinrar om att de nuvarande reglerna för företagens ekonomiska redovisning innebär att de immateriella resurserna behandlas på ett annat sätt än de materiella tillgångarna. Immateriella investeringar bokförs huvudsakligen som rörelseomkostnader utan möjlighet till periodisering över flera år. Mot denna bakgrund har verket föreslagit att ett utvecklingsarbete snarast skall inledas med inriktning mot att finna normer och praxis för hur immateriella resurser bör behandlas i företagens redovisning. SIND anser också att det finns skäl att skapa nya företagsformer för tjänsteföretagen som bättre än de nuvarande svarar mot företagets behov och förutsättningar. Aktiebolagslagen (1975:1385) är i hög grad uppbyggd med utgångspunkt i de varuproducerande företagens situation, heter det i SIND:s rapport.

Där sägs också att det inom vissa tjänsteområden har vuxit fram informella monopol som försämrar konkurrenssituationen för berörda företag. SIND påpekar att t. ex. offentliga myndigheter har bildat egna bolag som med ensamrätt tillhandahåller myndigheterna vissa tjänster. Andra företag ges sålunda ingen möjlighet att konkurrera med dessa bolag vid myndigheternas tjänsteupphandling. SIND anser att flera sådana förhållanden kan vara svåra att motivera och menar att en översyn av dessa skulle bidra till en ökad öppenhet och effektivitet i produktionen.

Enligt verket är den allmänna kunskapen om tjänsteföretagens villkor bristfällig. Verket redovisar i rapporten en ambition att stimulera en uppbyggnad av denna kunskap hos centrala, regionala och kommunala myndigheter samt hos bl. a. banker och försäkringsbolag. SIND framhåller också att statistiken om tjänstesektorn är den del av den offentliga statistikproduktionen som är sämst utvecklad. SCB har inlett ett projekt för att utveckla en förbättrad tjänstenäringsstatistik. SCB:s ambition är bl. a. att åstadkomma en bättre klassificering av tjänsteaktiviteterna och en fördjupad uppgiftsinsamling i olika avseenden för att därmed på ett mer korrekt sätt kunna beskriva företeelser och utvecklingstendenser inom de olika tjänstenäringarna. SIND finner det angeläget att SCB ges möjlighet att fortsätta att

utveckla statistiken kring tjänstesektorn. Behovet av att statistiken om tjänstenäringarna förbättras har också påtalats av statistikutredningen i betänkandet Framtida statlig statistik (SOU 1983:74).

Som tidigare nämnts har SIND:s förslag till åtgärder angående tjänstesektorn överlämnats till regeringen i september 1986. Förslagen har därefter remissbehandlats och bereds för närvarande inom regeringskansliet.

I 1987 års budgetproposition (prop. 1986/87:100 bil. 14) har regeringen i syfte att stödja tillväxten av tjänstesektorn i orter nära stödområdena föreslagit en viss ändrad inriktning av ett av de regionalpolitiska stöden, det s. k. offertstödet. Detta stöd kan ges i form av bidrag eller villkorliga lån till företag när andra stödformer inte är tillämpliga. Stödet kan t. ex. användas för att bekosta kvalificerad utbildning eller för att finansiera speciella marknadsförings- och produktutvecklingskostnader. För att ett företag skall erhålla detta stöd krävs det sålunda inte att företaget investerar i maskiner eller byggnader. För närvarande kan offertstöd lämnas endast till företag i stödområdena och i de andra orter som regeringen särskilt har förordat. Regeringen har i budgetpropositionen föreslagit att stödet fortsättningsvis skall kunna utgå även till stödberättigade företag inom den privata tjänstesektorn som är stationerade i orter med nära anknytning till stödområdena. Förslaget har tillstyrkts av arbetsmarknadsutskottet (AU 1986/87:13, res. m, fp; c) men har ännu inte behandlats av riksdagen.

Tjänsteexporten

År 1985 uppgick värdet av Sveriges export av tjänster — finansiella och reala — till ca 77 miljarder kronor. Härav svarade finansiella tjänster för ca 31 miljarder kronor. I detta belopp ingår huvudsakligen räntor, utdelningar och royalties samt ersättningar för licenser, patent och försäkringar. Värdet av exporten av finansiella tjänster ökade från år 1984 till år 1985 med 21 %. Bland de reala tjänsterna ingår transporttjänster, turism, entreprenader och andra tekniska tjänster, provisioner och administration. Av värdet på den reala tjänsteexporten år 1985 — ca 46 miljarder kronor — svarade sjöfarten för ca 14 miljarder kronor och turismen för ca 11 miljarder kronor. Exporten av reala tjänster ökade i värde från år 1984 till år 1985 med 4 %. För de tekniska tjänsterna noterades en minskning med 15 %, medan inkomsterna från turismen i Sverige ökade med 19 %.

Värdet av tjänsteexporten år 1985 motsvarade 23 % av det totala exportvärdet. Andelen har varit relativt oförändrad under senare år. En viss förskjutning har dock ägt rum mellan de finansiella och de reala tjänsterna. Sålunda har de reala tjänsternas andel av det totala värdet av tjänsteexporten sjunkit från 67 % år 1980 till 60 % år 1985. Detta förklaras till stor del av att sjöfartens betydelse för den svenska utrikeshandeln har minskat under senare år. Under första hälften av 1980-talet har den reala tjänsteexporten ökat i värde med i genomsnitt 11 % per år, vilket kan jämföras med värdet av varuexporten som under samma tidsperiod har ökat med i genomsnitt 15 % per år.

I samband med att riksdagen under hösten 1986 diskuterade olika utrikeshandelspolitiska frågor behandlades även handeln med tjänster. Nä-

ringsutskottet (NU 1986/87:9) lämnade en utförlig redogörelse för de aktuella handelspolitiska frågorna inkl. dem som berör tjänstehandeln. Utskottet framhöll att det var av stort värde att det vid ministermötet i Uruguay i september 1986 — under aktiv medverkan från svensk sida — hade nåtts enighet om att de nya GATT-förhandlingarna skall omfatta även handeln med tjänster. Med hänvisning till den träffade överenskommelsen om riktlinjerna för GATT-rundan avstyrkte utskottet ett motionsyrkande från folkpartiet om att regeringen i skilda sammanhang skulle verka för en fri internationell handel med bl. a. tjänster. Även ett liknande yrkande från moderata samlingspartiet avstyrktes av utskottet. I en reservation (m, fp) anfördes att de restriktioner av olika slag som gäller för produktionen av tjänster i Sverige — främst de offentliga tjänsterna — försvårar för svenska företag att uppträda som trovärdiga exportörer av motsvarande tjänster. Riksdagen borde därför genom ett särskilt uttalande fästa regeringens uppmärksamhet på att en fortsatt avreglering och avmonopolisering i Sverige är en viktig förutsättning för att de svenska företagen skall kunna dra fördel av den liberalisering av tjänstehandeln som de nya överläggningarna inom GATT tar sikte på. Riksdagen följde utskottet.

Utskottet

Inledning

Regeringen har i proposition 1986/87:74 om näringspolitik inför 1990-talet lämnat en allmän redovisning av sin syn på näringslivets utveckling och därvid föreslagit ett antal åtgärder inom industridepartementets område. Utskottet behandlar denna proposition jämte motioner i ett betänkande (NU 1986/87:30) om näringspolitik.

I det följande tar utskottet upp sex motionsyrkanden som explicit är inriktade på tjänstesektorn. Föreliggande betänkande avlämnas samtidigt med nyssnämnda betänkande.

Tjänstesektorn har i Sverige visat en stadig tillväxt under hela efterkrigstiden. Ökningen har varit särskilt markant sedan början av 1960-talet. Framväxten kan sägas vara en funktion av den industriella tillväxten — dels genom att tjänster utvecklas i anslutning till den industriella produktionen, dels genom att samhällets och individernas ökade inkomster skapar en efterfrågan på mer specialiserade tjänster. Tillväxten av tjänstenäringarna har också sin förklaring i den kraftiga urbaniseringen i samhället. Tjänstesektorns ökade betydelse är inte unik för Sverige, utan flertalet andra industriländer uppvisar en liknande utveckling.

För närvarande är ungefär två tredjedelar av de sysselsatta på den svenska arbetsmarknaden verksamma inom tjänstesektorn. Klassificeringen har härvid gjorts efter den huvudsakliga verksamhet som bedrivs vid det arbetsställe där de sysselsatta är verksamma. Personer som arbetar med tjänsteproduktion i ett industriföretag har sålunda inte inkluderats i tjänstesektorn.

Under perioden 1976—1986 har antalet verksamma personer i tjänstesek-

torn ökat med i genomsnitt ca 45 000 per år. Sysselsättningen i den varuproducerande sektorn har under samma tidsperiod minskat med i genomsnitt ca 20 000 personer per år. Bland tjänstenäringarna uppvisar tjänsteproduktionen i kommunal regi den kraftigaste sysselsättningsökningen under den redovisade tioårsperioden; antalet personer som är verksamma med undervisning, sjukvård och socialvård har ökat med i genomsnitt ca 30 000 per år. Även vissa huvudsakligen producentinriktade tjänster — främst konsulttjänster — har noterat en omfattande ökning av sysselsättningen under senare år.

Vissa tjänstenäringsgrupper uppvisar en relativt kraftig koncentration till Stockholmsområdet. År 1986 var 35 % av antalet sysselsatta personer inom bank-, försäkrings- och uppdragssektorerna bosatta i Stockholms län. Länets andel av landets totala sysselsättning var samma år 20 %.

En mer utförlig beskrivning av tjänstesektorns utveckling har lämnats i det föregående (s. 4 f.).

Allmänna förutsättningar för tjänstesektorn

Såväl i år som förra året har folkpartiet i partimotioner om näringspolitiken — 1985/86:N302 och 1986/87:N343 — begärt att bättre förutsättningar skall skapas för tjänstesektorn. Näringspolitiken får inte bli enbart en industripolitik utan den måste också beakta tjänsteföretagens villkor, menar motionärerna. I motionerna berörs också den svenska exporten av tjänster. Det påpekas att endast ca 10 % av den privata tjänsteproduktionen exporteras. I sistnämnda motion sägs vidare att tjänsteexporten värdemässigt har ökat mindre än varuexporten under senare år. Detta beror enligt motionärerna främst på att stora delar av tjänstesektorn är avskärmad från konkurrens till följd av olika regleringar och det offentliga tjänstemonopolet. Det hävdas i motionen att den offentliga sektorn saknar stimulans för export-satsningar.

Ett handlingsprogram i syfte att skapa en vitalare tjänstesektor krävs i motion 1985/86:N281 (fp). En tillväxt av den privata tjänstesektorn är nödvändig, menar motionärerna, för att en hög sysselsättning skall kunna uppnås. Varusektorns andel av sysselsättningen kan förväntas minska även i fortsättningen och en ökad sysselsättning inom den offentliga sektorn är, anför det, inte önskvärd ur samhällsekonomisk synvinkel. Det handlingsprogram som föreslås i motionen omfattar bl. a. en översyn av de regler inom t. ex. regional- och skattepolitiken som enligt motionärerna missgynnar tjänsteföretagen. Vidare krävs att de offentliga organen konsekvent skall använda sig av ett upphandlingsförfarande och att de bestämmelser som inskränker kommunernas möjlighet att besluta om entreprenad skall upphävas. De regleringar som berör t. ex. transport-, bank- och försäkringsverksamhet bör granskas i syfte att skapa en friare marknad. Motionärerna kräver också att marginalskatterna skall sänkas för att tjänstesektorns konkurrenssituation skall stärkas. Slutligen begärs det att den officiella statistiken beträffande tjänsteproduktion och tjänstehandel skall förbättras. En mer detaljerad redovisning av innehållet i denna motion och andra här behandlade motioner har lämnats i det föregående (s. 2 f.).

I proposition 1986/87:74 om näringspolitik inför 1990-talet har tjänstesektorns framväxt berörts. Till följd av tjänstenäringsarnas ökade betydelse för den ekonomiska utvecklingen används i propositionen termen näringspolitik i stället för det tidigare använda begreppet industripolitik. Föredraganden — industriminister Thage Peterson — framhåller (s. 12) att olika former av tjänsteproduktion är av lika stor betydelse som renodlad industriproduktion. Det konstateras att det föreligger ett nära samband mellan olika aktiviteter i näringslivet och att konkurrenskraften bestäms av samspillet mellan dessa aktiviteter. Vidare sägs (s. 37) att tjänsteinnehåll, designfrågor och andra mer kvalitativa aspekter kommer att spela en allt viktigare roll för industrins utveckling och export. Gränsen mellan industriproduktion och tjänsteproduktion blir alltmer otydlig, heter det.

Den svenska tjänsteexportens omfattning och utveckling har beskrivits tidigare (s. 12). Värdet av tjänsteexporten år 1985 — 77 miljarder kronor — motsvarade 23 % av det totala exportvärdet. Andelen har inte förändrats i någon större utsträckning under senare år. Med tjänsteexport avses här exporten av både reala och finansiella tjänster (se s. 12). Under 1980-talets första hälft har exporten av reala tjänster värdemässigt ökat mindre än varuexporten, främst till följd av sjöfartens minskade betydelse. Exporten av finansiella tjänster har dock ökat mer än varuexporten. De uppgifter om tjänsteexporten som redovisas i motion 1986/87:N343 (fp) bygger på uppgifter från nationalräkenskaperna. Enligt denna redovisning omfattar tjänsteexporten huvudsakligen exporten av reala tjänster.

I proposition 1986/87:74 anförs (s. 37) att det är mindre sannolikt att den fristående reala tjänsteexporten kommer att öka mer än varuexporten under överskådlig tid. Detta förklaras med att de reala tjänsterna är utsatta för en hård internationell konkurrens.

Flera av de synpunkter som framförs i de tre nu redovisade motionerna rör frågor som ligger utanför näringsutskottets beredningsområde. Utskottet går inte närmare in på dessa utan behandlar motionerna ur allmän näringspolitisk synvinkel. Dock vill utskottet beträffande den i detta sammanhang centrala frågan om rollfördelningen mellan den privata och den offentliga sektorn och om hur den offentliga upphandlingen skall ske erinra om vad finansutskottet anförde hösten 1986 då riksdagen senast tog ställning i denna fråga.

Finansutskottet konstaterade (FiU 1986/87:1) att verksamheter som vård, omsorg och utbildning är av så grundläggande betydelse för människorna att de måste tillkomma alla medborgare på lika villkor utan hänsyn till deras individuella ekonomiska resurser. Samtidigt underströk finansutskottet att det självfallet finns områden av tjänsteproduktionen, främst teknisk sådan, där få fördelningspolitiska invändningar mot privata alternativ kan resas. Inom dessa områden är det värdefullt om statligt, kommunalt, kooperativt och privat företagande kan konkurrera på lika villkor. Offentlig verksamhet kan, sade finansutskottet, också i vissa fall utformas så att politiskt uppställda mål kan förverkligas även genom att lämpliga entreprenader utnyttjas. Det är de fördelningspolitiska aspekterna som måste få avgöra om produktionen skall kunna ske även utanför den offentliga sektorn, hävdade finansutskottet. På vissa områden — exempelvis järnvägs-,

post- och telekommunikationer — ansåg finansutskottet det vara av stor vikt att medborgarna kan få en någorlunda likvärdig service till samma kostnad oavsett bostadsort. Något riksdagsuttalande med anledning av motionerna ansåg finansutskottet inte erforderligt. De avstyrktes därför.

Moderata samlingspartiets och folkpartiets företrädare i finansutskottet gav i en reservation uttryck för en annorlunda inställning. De ansåg att de offentliga monopolen måste brytas och att det måste skapas utrymme för fri konkurrens inom den offentliga sektorn. Bl. a. borde rådande etableringshinder och olikformiga konkurrensvillkor undanröjas. Det anfördes också att kommunerna borde öka sin entreprenadverksamhet så att inte enskilda företag undanhålls från en viktig och växande marknad. Reservanterna föreslog att riksdagen med anledning av motionerna skulle göra ett uttalande till regeringen av den innebörd som de hade angivit.

Riksdagen beslöt i enlighet med finansutskottets förslag.

Näringsutskottet vill i övrigt framhålla följande.

Trots att det i många fall finns en enkel och klar åtskillnad mellan produktionen av varor och tjänster är det, som också anförts i proposition 1986/87:74, tydligt att det ömsesidiga beroendet mellan varu- och tjänsteproduktionen växer i betydelse. Detta gäller exempelvis mellan utbildnings- och forskningsinsatserna och den industriella utvecklingen. Utan bredd och djup i utbildningen har industrin små möjligheter att utvecklas. Om satsningarna på såväl grundforskning som tillämpad forskning uteblir kommer industrin att ha svårigheter att hävda sig i den internationella konkurrensen.

Under senare år har samverkan mellan varu- och tjänstenäringsarna blivit betydligt mera konkret än så. På flera för Sverige viktiga industriella områden förekommer en direkt integration mellan varu- och tjänsteproduktionen. Ökad internationell konkurrens har medfört ett ökat tjänsteinnehåll i produktionen. För att företagen skall kunna hävda sig krävs effektivitet i alla led i produktions- och distributionskedjan. Ny teknik, framför allt informationsteknologin, har givit nya möjligheter till förbättringar. En av de för närvarande mest expansiva tjänstenäringsarna är just uppdragssektorn, där företag med juridisk, kameral och teknisk konsultverksamhet samt ADB-verksamhet ingår.

Ett annat utmärkande inslag i utvecklingen under senare tid är att företagen i ökad utsträckning erbjuder inte bara varor eller tjänster utan båda delarna. Alltmera blir företagen kvalificerade distributörer av hela system av produkter baserade på flera underleverantörer eller affärspartner. Denna förskjutning leder till en förändring av näringslivet och till en ny typ av sysselsättning.

Utvecklingen skall, menar utskottet, inte uppfattas som en övergång från ett industrisamhälle till ett tjänstesamhälle utan snarare som en fördjupning av näringslivet där den strikta åtskillnaden mellan varor och tjänster blir allt svårare att upprätthålla.

Utskottet kan mot denna bakgrund inte finna skäl att förorda någon särskild politik eller något speciellt handlingsprogram för tjänstesektorn. Tjänsteföretagens villkor får sålunda prövas utifrån den generella näringspolitiken. Som tidigare nämnts behandlar utskottet regeringens förslag till

inriktning av näringspolitiken inför 1990-talet i ett betänkande om näringspolitiken (NU 1986/87:30). Någon särskild åtgärd med anledning av här behandlade motioner är enligt utskottets mening inte motiverad. Motion 1985/86:N281 (fp) och berörda delar av motionerna 1985/86:N302 (fp) och 1986/87:N343 (fp) avstyrks därför.

Utredning om tjänsteföretagens villkor

Statens industriverk (SIND) har på regeringens uppdrag i en rapport om de regionalpolitiska utvecklingsmöjligheterna för den privata tjänstesektorn (SIND PM 1986:8) lämnat förslag till åtgärder för att stimulera expansionen av tjänstenäringsarna i de regionalt avgränsade stödområdena. Rapporten överlämnades till regeringen i september 1986. SIND har där bl. a. föreslagit att möjligheterna att göra avsättning till resultatutjämningsfonder skall utökas för företag som bedriver uppdragsverksamhet och som är stationerade i stödområdena. Enligt SIND bör vidare de regionalpolitiska stöden kunna utgå även för immateriella investeringar. Dessa stöd är för närvarande inriktade på att främja investeringar i byggnader och maskiner.

I rapporten har SIND även påtalat vissa generella problem för tjänstesektorn. SIND har bl. a. påpekat att gällande bestämmelser för företagens ekonomiska redovisning innebär att de materiella och de immateriella tillgångarna i ett företag blir behandlade på skilda sätt. Någon möjlighet att periodisera investeringar i immateriella resurser finns vanligen inte. SIND har också uppmärksammat förekomsten av informella monopol inom den offentliga sektorn. Verket har vidare påkallat en förbättrad kunskap om tjänsteföretagens villkor.

En utförlig redogörelse för SIND:s studie av den privata tjänstesektorn har lämnats i det föregående (s. 9 f.). Verkets rapport bereds för närvarande inom regeringskansliet. Den har under hösten 1986 remissbehandlats.

De problem för tjänsteföretagen av generell näringspolitisk karaktär som har redovisats av SIND bör snarast blir föremål för en utredning, anförts i motion 1986/87:N357 (c). De frågor som SIND har uppmärksammat är enligt motionärerna av sådan dignitet att de kräver en särskild belysning. Sverige har mycket att vinna på att underlätta för tjänsteproducerande företag att starta, konsolideras och utvecklas, uttalas det i motionen.

De problem för tjänsteföretagen som SIND har uppmärksammat berör främst vissa skatte- och redovisningsfrågor. Vissa av dessa torde komma att behandlas i den översyn som för närvarande görs av utredningen (Fi 1985:05) om reformerad företagsbeskattning. En viktig uppgift för utredningen är att pröva möjligheten att åstadkomma en mer likformig beskattning av arbete och kapital. Den skall också ta ställning till vilka ändringar i skattereglerna som kan genomföras för att stimulera kapitalet till en ökad rörlighet mellan olika företag och branscher.

Med hänsyn till den pågående utredningen om företagsbeskattningen och i avvaktan på regeringens beredning av SIND:s rapport är utskottet inte berett att tillstyrka motionärernas förslag om en utredning om tjänsteföretagens villkor. Motion 1986/87:N357 (c) i nu behandlad del avstyrks sålunda.

I motion 1986/87:N357 (c) påkallas även en utredning om tjänsteexporten. Den skulle få till uppgift att undersöka problem vid export av tjänster. För att Sveriges export av tjänster skall kunna öka måste, menar motionärerna, de lagar och regler som berör den svenska tjänsteproduktionen i och utanför landet stå i samklang med varandra. I motionen sägs bl. a. att bosättningsbegreppet bör ges samma innebörd i skattelagstiftningen, valutalagstiftningen och sociallagstiftningen.

I januari 1986 inrättades en särskild delegation för tjänstehandel. Delegationen har till uppgift att gagna och utveckla tjänstehandeln genom att tjäna som ett forum för informationsutbyte och diskussion. I delegationen ingår representanter för näringslivet, departement och myndigheter. Ordförande är för närvarande statsrådet Anita Gradin.

Att en tjänstehandelsdelegation skulle inrättas aviserades det om i proposition 1984/85:140 om tjänsteexportfrågor. Riksdagen (NU 1984/85:33, rskr. 1984/85:358) beslöt i maj 1985 om de olika åtgärder för att främja tjänsteexporten som hade föreslagits i denna proposition. Riksdagsbeslutet innebar bl. a. att Sveriges exportråd fick en större roll i olika frågor rörande tjänsteexporten. Det särskilda konsultstöd som Exportrådet administrerar och som tidigare var inriktat på u-länder utvidgades till att omfatta samtliga länder. Beslutet innebar även att försök inleddes med en datoriserad förmedling av information kring internationella projekt. Vidare beslutades att de ändamål för vilka allmänna och särskilda investeringsfonder får tas i anspråk skulle utsträckas till att avse även kostnader för att främja tjänsteexport.

Till grund för nyssnämnda proposition låg tjänstehandelsutredningens förslag i betänkandet (SOU 1984:33) Handla med tjänster. I utredningen har bl. a. den svenska tjänsteexportens omfattning och villkor beskrivits.

Enligt utskottets mening bör de problem och svårigheter som uppmärksammas för tjänsteexporten behandlas i första hand inom tjänstehandelsdelegationen. Utskottet förutsätter att delegationen intar en pådrivande roll i sådana situationer. Någon ny utredning om tjänsteexporten som begärs i motion 1986/87:N357 (c) kan därför inte anses erforderlig. Förslaget avstyrks sålunda av utskottet.

Detaljhandeln

Utskottet behandlar slutligen ett yrkande i motion 1986/87:N330 (fp). Där krävs en aktiv och positiv politik för detaljhandeln. Företagen skall kunna etablera sig i fri konkurrens och en fri prisbildning skall tillämpas. Distributionssystemet bör, sägs det i motionen, kännetecknas av allsidighet och alternativ vad gäller varuutbud, kvalitet, pris, service och komfort. Det är viktigt med en fungerande konkurrens även i grossistledet, framhåller motionärerna. Alltför stora blockbildningar kan minska detaljhandelsmöjligheter att differentiera varuutbudet och kan leda till dyrare varor för konsumenterna. Detaljhandeln har, påpekas det, stor betydelse för glesbygden och den fyller också en social funktion. I motionen begärs att riksdagen i ett

uttalande skall ansluta sig till motionärernas uppfattning om vikten av en livskraftig detaljhandel.

NU 1986/87:31

Ett liknande motionsyrkande behandlades av utskottet våren 1986. Utskottet (NU 1985/86:15) såg då ingen anledning för riksdagen att uttala sig till regeringen på grundval av motionärernas allmänna synpunkter. Yrkandet avstyrktes sålunda av utskottet men fick stöd i en reservation (m, fp, c). Riksdagen följde utskottet.

Utskottet anser att det inte har tillkommit några nya faktorer som föranleder ett ändrat ställningstagande från riksdagens sida. Motion 1986/87:N330 (fp) i här behandlad del avstyrks alltså.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *allmänna förutsättningar för tjänstesektorn*
att riksdagen avslår motion 1985/86:N281, motion 1985/86:N302 yrkande 7 och motion 1986/87:N343 yrkande 4,
2. beträffande *utredning om tjänsteföretagens villkor*
att riksdagen avslår motion 1986/87:N357 yrkande 1,
3. beträffande *utredning om tjänsteexporten*
att riksdagen avslår motion 1986/87:N357 yrkande 2,
4. beträffande *detaljhandeln*
att riksdagen avslår motion 1986/87:N330 yrkande 13.

Stockholm den 7 maj 1987

På näringsutskottets vägnar

Nils Erik Wååg

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Ivar Franzén (c), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Bo Finnkvist (s), Jörn Svensson (vpk), Reynoldh Furustrand (s), Sven-Åke Nygårds (s), Per-Richard Molén (m), Gudrun Norberg (fp), Elving Andersson (c) och Olavi Viitanen (s).

Reservationer

1. Allmänna förutsättningar för tjänstesektorn (mom. 1)

Ivar Franzén (c), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Per-Richard Molén (m), Gudrun Norberg (fp) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 16 med "Trots att" och slutar på s. 17 med "avstyrks därför" bort ha följande lydelse:

Som tidigare nämnts har i den nu aktuella propositionen om näringspolitiken begreppet industripolitik bytts ut mot näringspolitik. Regeringen vill därmed markera att tjänstesektorn har fått en ökad betydelse i den ekono-

miska utvecklingen. Produktionen av tjänster är lika väsentlig som varu-
produktionen, hävdas det.

Enligt utskottets mening är dock detta i huvudsak endast en läpparnas
bekännelse. Några förslag till åtgärder av betydelse för att skapa en vitalare
tjänstesektor framläggs sålunda inte. Inga avgörande förändringar av de
regler och bestämmelser som missgynnar tjänsteföretagen aviseras. Som
anförs i motion 1985/86:N281 (fp) är en expansion av den privata tjänste-
sektorn nödvändig för att vi skall kunna nå en hög sysselsättning. En sådan
tillväxt är också av avgörande betydelse för att de svenska industriföretagen
skall kunna förbättra sin internationella konkurrenskraft. En stimulans av
de privata tjänstenäringarna skulle vidare ha en positiv inverkan på möjlig-
heterna att öka den svenska tjänsteexporten.

Utskottet ansluter sig därför till önskemålen i motionerna 1985/86:N281
(fp), 1985/86:N302 (fp) och 1986/87:N343 (fp) om att näringspolitiken
skall inriktas på att också skapa gynnsammare förutsättningar för tjänste-
sektorn. Krav av delvis liknande innehåll har även framförts i motionerna
1986/87:N150 (m) och 1986/87:N434 (m), vilka utskottet tar upp i betän-
kandet (NU 1986/87:30) om näringspolitik.

Regeringen bör, menar utskottet, på basis av här behandlade motioner
utarbета ett handlingsprogram med syfte att stimulera tillväxten av tjäns-
tenäringarna. Bland åtgärderna i detta program bör främst ingå att så långt
möjligt avskaffa gällande monopol och konkurrensbegränsningar inom
den offentliga sektorn. Vidare bör de regler inom olika delar av politiken
som missgynnar tjänsteföretagen upphävas. En översyn bör också företas
av de bestämmelser som inskränker etableringsfriheten och verksamheten
hos t. ex. detaljhandelsföretag, transportföretag, banker och försäkringsbo-
lag. Ytterligare förslag till åtgärder i det erforderliga handlingsprogrammet
redovisas i motion 1985/86:N281 (fp).

Vad utskottet här har anfört bör riksdagen ge regeringen till känna som
sin mening. Utskottet tillstyrker alltså motionerna 1985/86:N281 (fp),
1985/86:N302 (fp) och 1986/87:N343 (fp), de två senare i berörd del.

dels att utskottet under 1 bort hemställa

1. *beträffande allmänna förutsättningar för tjänstesektorn*
att riksdagen med bifall till motion 1985/86:N281, motion 1985/
86:N302 yrkande 7 och motion 1986/87:N343 yrkande 4 som sin
mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Utredning om tjänsteexporten (mom. 3)

Ivar Franzén (c), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Per-Richard
Molén (m), Gudrun Norberg (fp) och Elving Andersson (c) anser att den del
av utskottets yttrande på s. 18 som börjar med "Enligt utskottets" och slutar
med "av utskottet" bort ha följande lydelse:

Utskottet förutsätter att regeringen drar försorg om att de problem och
svårigheter som uppmärksammas för tjänsteexporten prövas och, om det
visar sig nödvändigt, förelägger riksdagen förslag till erforderliga åtgärder.
Någon ny utredning om tjänsteexporten som begärs i motion 1986/

87:N357 (c) kan utskottet inte finna motiverad. Motionen avstyrks därför i berörd del. NU 1986/87:31

Att problem av detta slag hänvisas till tjänstehandelsdelegationen kan utskottet inte ställa sig bakom. Utskottet anser — i konsekvens med vad som anfördes vid riksdagsbehandlingen av proposition 1984/85:140 om tjänstexportfrågor (NU 1984/85:33 reservation 9, s. 38) — att tjänstehandelsdelegationen bör avskaffas. Erforderligt samarbete mellan staten och näringslivet bör på tjänstehandels område liksom i övrigt bedrivas informellt, utan särskilda organ av den typ som tjänstehandelsdelegationen representerar. Liknande synpunkter har nyligen framförts beträffande vissa branschråd och delegationer inom industridepartementets område (NU 1986/87:21 reservation 1, s. 13).

3. Detaljhandeln (mom. 4)

Ivar Franzén (c), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Per-Richard Molén (m), Gudrun Norberg (fp) och Elving Andersson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 19 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "avstyrks alltså" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter sig till vad som anføres i motion 1986/87:N330 (fp) om detaljhandeln. Såsom påpekas i motionen måste detaljhandels situation och villkor ägnas större uppmärksamhet. Enligt utskottets mening bör den statliga politiken på distributionsområdet bygga på fri konkurrens, fri etablering och fri prisbildning. Härigenom skapas goda förutsättningar för en allsidig och dynamisk detaljhandel som kan tillgodose olika konsumentkategoriers behov. Att som för närvarande försöka dämpa inflationstakten med prisstopp är vanligen helt verkningslöst på längre sikt. Det som man åstadkommer är endast att prishöjningarna förskjuts framåt i tiden. Erfarenheterna tyder på att långvariga prisstopp liksom prisförhandlingar med enskilda företag och branscher inte har någon återhållande effekt på prisstegringstakten. Riksdagen bör i ett uttalande till regeringen ansluta sig till vad utskottet nu har anført. Motionen tillstyrks alltså i berörd del.

dels att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *detaljhandeln*

att riksdagen med bifall till motion 1986/87:N330 yrkande 13 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anført.

<i>Ärendet</i>	1
<i>Sammanfattning</i>	1
<i>Motionerna</i>	1
Yrkanden	1
Motivering	2
<i>Uppgifter i anslutning till motionerna</i>	4
Tjänstesektorns utveckling	4
Totalt	4
Uppdelat på delbranscher	6
Regional fördelning	7
Internationell jämförelse	8
Statens industriverks studie av den privata tjänstesektorn	9
Tjänsteexporten	12
<i>Utskottet</i>	13
Inledning	13
Allmänna förutsättningar för tjänstesektorn	14
Utredning om tjänsteföretagens villkor	17
Utredning om tjänsteexporten	18
Detaljhandeln	18
Hemställan	19
<i>Reservationer</i>	19
1. Allmänna förutsättningar för tjänstesektorn (m, fp, c)	19
2. Utredning om tjänsteexporten (m, fp, c)	20
3. Detaljhandeln (m, fp, c)	21